

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА
доктора економічних наук, професора
Гуцалюка Олексія Миколайовича
на дисертаційну роботу Протопопової Наталії Андріївни
на тему: «Формування механізму захисту соціально-економічних систем
країни», подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 051 «Економіка»
галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

Ступінь актуальності обраної теми. Дисертаційна робота Протопопової Наталії Андріївни присвячена проблемі, що має істотне значення для сучасної економічної науки та практики управління розвитком країни в умовах системних потрясінь. Воєнний стан, руйнування виробничої та енергетичної інфраструктури, нестабільність логістичних ланцюгів, дефіцит фінансових ресурсів і необхідність післявоєнного відновлення зумовлюють потребу в науковому переосмисленні підходів до економічного захисту соціально-економічних систем.

Особливість обраної теми полягає в тому, що авторка розглядає захист соціально-економічних систем не як разову реакцію на загрозу, а як цілісний управлінський механізм, спрямований на підтримання стійкості, адаптивності та здатності до відновлення. Такий підхід є важливим для підприємств, які формують виробничу основу національної економіки, забезпечують зайнятість, податкові надходження, експортний потенціал і технологічну спроможність країни.

Вибір трубної промисловості як емпіричної бази дослідження є обґрунтованим, оскільки ця галузь безпосередньо пов'язана з промисловою, інфраструктурною та енергетичною стійкістю держави. Підприємства трубно-ї галузі функціонують під впливом значної кількості ризиків, тому їх аналіз дає змогу виявити типові прояви вразливості, оцінити рівень економічного захисту та запропонувати управлінські рішення, придатні для використання в інших галузях промисловості.

Отже, тема дисертаційної роботи є своєчасною, науково значущою та практично орієнтованою, а її розроблення відповідає потребам зміцнення економічної стійкості України в умовах воєнних і післявоєнних трансформацій.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача. Сформульовані Наталією Андріївною у дисертації положення, висновки та рекомендації є достовірними, обґрунтованими та відповідають вимогам, що

висуваються до дисертаційних робіт на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 051 «Економіка». Дисертаційна робота та наукові публікації автора за темою дослідження мають належний науковий рівень, характеризуються теоретичною обґрунтованістю, методичною опрацьованістю та практичною спрямованістю.

Автором опрацьовано значний масив наукових джерел, нормативно-правових документів, статистичних і аналітичних матеріалів, що дозволило всебічно розкрити проблематику формування механізму захисту соціально-економічних систем країни в умовах воєнних і післявоєнних трансформацій. Запропоновані в роботі положення свідчать про самостійність наукового пошуку здобувача, послідовність дослідницької логіки, аргументованість отриманих результатів та глибоке розуміння теоретичних і прикладних аспектів досліджуваної проблематики.

Застосовані Протопоповою Н.А. загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, зокрема аналіз, синтез, узагальнення, порівняння, систематизація, економіко-статистичні методи, кластерний аналіз із використанням самоорганізованих карт Кохонена, нечітко-логічне моделювання (Мамдані) та інтегральне оцінювання, забезпечили досягнення поставленої мети та виконання завдань дисертації. Їх використання дозволило обґрунтувати теоретичні положення, здійснити діагностику стану підприємств трубної промисловості, розробити комплексну нечітко-логічну модель LPMM та сформулювати практичні рекомендації щодо підвищення ефективності механізму захисту соціально-економічних систем. Це свідчить про високий рівень методологічної обґрунтованості дослідження.

Варто відзначити, що результати та ключові положення дисертаційного дослідження повною мірою відображено у 21 науковій публікації, з яких 7 статей опубліковано у наукових фахових виданнях України, а 14 — у матеріалах міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій. Наукові публікації дисертанта підтверджують належний рівень теоретичної підготовки автора, самостійність наукового мислення та здатність формувати обґрунтовані пропозиції щодо вирішення поставлених наукових завдань.

Наукова новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях. Наукова новизна дисертації полягає в удосконаленні та подальшому розвитку теоретико-методичних підходів до формування механізму захисту соціально-економічних систем країни.

Заслугує на увагу удосконалення теоретичних положень та методичного підходу до оцінювання механізму захисту соціально-економічних систем на мікрорівні, наукова цінність якого полягає в тому, що оцінка здійснюється не за ізольованими фінансовими параметрами, а через комплексне поєднання валової рентабельності, операційної рентабельності, адміністративного та збутового навантаження, що дає змогу визначати профіль стійкості, керованості й адаптивності підприємства.

Удосконалено технологію кластеризації підприємств трубної промисловості із застосуванням самоорганізованих карт Кохонена, що дозволяє типологізувати підприємства за структурою взаємодії фінансово-економічних показників, виявляти перехідні профілі та зони підвищеної вразливості, забезпечуючи надійну основу для бенчмаркінгу та формування адресних управлінських рішень.

Розвинено методичний підхід до формування адресного інструментарію управлінського реагування, завдяки якому результати кластерної діагностики трансформуються в практичну основу для вибору заходів стабілізації, адаптації та підвищення стійкості підприємств трубної галузі.

Удосконалено науково-методичний підхід до інтегрального оцінювання рівня досконалості механізму захисту соціально-економічних систем у формі комплексної нечітко-логічної моделі LPMM, яка базується на нечіткому виведенні Мамдані та функціях належності g_{bellmf} і дозволяє враховувати невизначеність, лінгвістичні оцінки та нелінійний характер взаємозв'язків між складовими захисту.

Набуло подальшого розвитку трактування економічного захисту соціально-економічних систем як безперервного багаторівневого процесу управління стійкістю, адаптацією та відновленням системи в умовах впливу внутрішніх і зовнішніх загроз.

Отже, наведені результати свідчать про наявність особистого внеску здобувачки у розвиток теоретичних і прикладних засад економічного захисту соціально-економічних систем.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Теоретичне значення дисертаційної роботи полягає у поглибленні наукових уявлень про економічний захист соціально-економічних систем, уточненні його змісту як багаторівневого управлінського процесу, розвитку підходів до оцінювання рівня захисту підприємств та обґрунтуванні ролі нечітко-логічного інструментарію в умовах невизначеності.

Практичне значення результатів полягає в можливості використання

запропонованих методичних підходів і моделей у діяльності промислових підприємств, аналітичних підрозділів, органів управління, служб фінансового моніторингу, внутрішнього аудиту та ризик-менеджменту. Розроблені рекомендації можуть бути використані для виявлення зон вразливості, формування сценаріїв управлінського реагування, підвищення фінансово-економічної стійкості та підтримки процесів післявоєнного відновлення.

Окремо слід підкреслити можливість адаптації запропонованого інструментарію не лише для підприємств трубної промисловості, а й для інших галузей, що функціонують в умовах високої турбулентності, ресурсних обмежень і підвищеного ризикового навантаження.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Поставлене наукове завдання виконано повністю, на високому рівні самостійності, системності та глибини дослідження. Усі етапи роботи – від уточнення понятійно-категоріального апарату до розробки інтегральної нечітко-логічної моделі LPMM та практичних рекомендацій – реалізовані послідовно, з чітким дотриманням логіки наукового пошуку.

Деспертантка продемонструвала вільне володіння сучасною методологією наукових досліджень: ефективно поєднує загальнонаукові (аналіз, синтез, системний підхід) та спеціальні методи (кластерний аналіз із застосуванням самоорганізованих карт Кохонена, теорію нечітких множин, методи експертних оцінок, інтегральне оцінювання). Особливо варто відзначити майстерне використання інструментів багаторівневого моделювання, що дозволило врахувати невизначеність умов воєнного часу та нелінійність взаємозв'язків у соціально-економічних системах.

Робота характеризується високою оригінальністю, практичною спрямованістю результатів та чітким переходом від теоретичних положень до конкретних методичних розробок і рекомендацій. Це свідчить про сформовані компетентності в галузі економічної безпеки, здатність самостійно формувати наукові проблеми, обирати адекватний методичний інструментарій та отримувати науково обґрунтовані результати, які мають значення для теорії та практики управління соціально-економічними системами.

Теоретичні положення, висновки та рекомендації дисертації розширюють теоретичну базу управління економічним захистом соціально-економічних систем і можуть бути використані в подальших наукових дослідженнях та навчальному процесі закладів вищої освіти. Практичне

значення роботи підтверджується впровадженням її результатів у діяльність підприємств трубної промисловості відповідно до довідок: Об'єднання підприємств «УКРТРУБОПРОМ» № Т/17 від 11.03.2026 р., Державного підприємства «Науково-дослідний та конструкторсько-технологічний інститут трубної промисловості ім. Я.Ю. Осади» № Д/52 від 27.04.2026 р. та № 16-03-26-02 від 16.03.2026 р.

Запроваджені розробки (методичний підхід на основі фінансово-економічних коефіцієнтів, кластерного аналізу та моделі LPMM) сприяють підвищенню стійкості та адаптивності підприємств в умовах воєнних і післявоєнних трансформацій.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертаційне дослідження Протопопової Наталії Андріївни має логічну та чітку структуру і складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Зазначене дає змогу сформувати цілісне уявлення про теоретико-методологічні та практичні аспекти формування механізму захисту соціально-економічних систем країни в умовах воєнних і післявоєнних трансформацій. Анотація відображає основні положення дисертаційного дослідження, містить перелік наукових публікацій, у яких оприлюднено ключові результати роботи, та подана українською й англійською мовами.

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, розкрито ступінь її наукової розробленості, визначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами, сформульовано мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження. Також окреслено наукову новизну, практичне значення отриманих результатів та наведено інформацію про їх апробацію під час науково-практичних заходів (с. 16–26).

У розділі 1 «Концептуальні основи економічного захисту як складової забезпечення сталості соціально-економічних систем» розглянуто наукові підходи до трактування сутності економічного захисту, визначено його багаторівневу природу та особливості формування. Автором уточнено зміст категорій «економічний захист» і «механізм економічного захисту», систематизовано підходи до класифікації ризиків та обґрунтовано методичні підходи до оцінювання рівня захисту (с. 27–89). Важливим результатом є розроблення концептуально-методичних засад формування механізму захисту в умовах невизначеності (с. 38–79).

У розділі 2 «Діагностика стану та загроз функціонування соціально-економічних систем в умовах невизначеності зовнішнього та внутрішнього середовища» досліджено сучасний стан підприємств трубної промисловості.

Автором удосконалено технологію кластеризації із застосуванням самоорганізованих карт Кохонена (с. 93–106), обґрунтовано систему фінансово-економічних коефіцієнтів для оцінювання механізму захисту (с. 106–122) та визначено стратегічні напрями його зміцнення (с. 122–148).

У розділі 3 «Модельно-інструментальне забезпечення формування механізму захисту соціально-економічних систем країни на основі комплексної нечіткої логічної оцінки» обґрунтовано концепцію та структуру комплексної нечіткої логічної моделі LPMM (с. 152–170), здійснено її побудову (с. 170–202) та апробацію з інтерпретацією результатів (с. 202–226). Автором розроблено практичні рекомендації щодо моніторингу, сценарного аналізу та підтримки управлінських рішень.

Кожен розділ дисертації завершується логічно обґрунтованими висновками. Список використаних джерел охоплює праці вітчизняних і зарубіжних авторів, нормативно-правові акти, статистичні та аналітичні матеріали, а також електронні ресурси. У тексті роботи належним чином оформлено посилання на використані джерела, що свідчить про дотримання вимог академічної доброчесності та авторського права.

Отже, дисертація Протопопової Наталії Андріївни відповідає встановленим вимогам і є завершеною науковою працею, результати якої спрямовані на вирішення актуального науково-прикладного завдання щодо формування механізму захисту соціально-економічних систем країни.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації на практиці. Запропоновані в роботі теоретичні положення, методичні підходи, модель LPMM та практичні рекомендації мають теоретичну та прикладну цінність, становлять вагомий внесок у розвиток наукових положень за спеціальністю 051 «Економіка» та можуть бути використані: органами державної влади та місцевого самоврядування при формуванні державної політики у сфері економічної безпеки, розробленні державних і регіональних програм соціально-економічного розвитку та стратегій післявоєнного відновлення економіки України; промисловими підприємствами, зокрема трубної галузі, для підвищення рівня стійкості, адаптивності та економічного захисту в умовах невизначеності та воєнних ризиків;

науковими установами та закладами вищої освіти для проведення подальших досліджень, підготовки наукових і навчальних матеріалів, оновлення змісту навчальних дисциплін та розроблення методичних рекомендацій. Результати дисертації створюють надійну науково-методичну основу для удосконалення механізму захисту соціально-економічних систем країни та можуть бути ефективно

впроваджені в практичну діяльність суб'єктів господарювання.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. Позитивно та високо оцінюючи дисертаційну роботу Н. А. Протопопової, вважаю за необхідне висловити окремі зауваження і побажання, що мають дискусійний та рекомендаційний характер.

1. У роботі достатньо широко використано категорії «економічний захист», «економічна захищеність», «стійкість» і «економічна безпека». Водночас доцільно було б у першому розділі більш чітко розмежувати їх зміст і показати, які саме ознаки відрізняють механізм захисту від ширшої системи економічної безпеки (с. 27–89).

2. Емпірична база дослідження зосереджена на підприємствах трубної промисловості. Такий вибір є обґрунтованим, однак робота виграла б від представленого порівняння трубної галузі з іншими промисловими секторами (наприклад, у підрозділі 2.1 або 2.3), що посилює аргументацію щодо можливості поширення запропонованого підходу.

3. Запропонована система фінансово-економічних коефіцієнтів (K1–K4) є зрозумілою та практично придатною. Разом з тим потребує додаткового пояснення (с. 106–122), яким чином у подальших дослідженнях можуть бути враховані нефінансові індикатори, зокрема, кадрова стабільність, технологічний рівень, інноваційна активність, інституційна підтримка та якість управлінських процесів.

4. Комплексна нечітко-логічна модель LPMМ є одним із найбільш цікавих результатів дисертації. Водночас, доцільно, було б детальніше розкрити процедуру вибору параметрів функцій належності, а також показати чутливість інтегрального результату до зміни окремих вхідних змінних (с. 152–202).

5. У роботі представлено сценарний та динамічний аспект оцінювання, однак перспективним є подальше розширення сценарного блоку за рахунок моделювання різних варіантів післявоєнного розвитку, рівнів державної підтримки, відновлення експорту та інвестиційної активності підприємств (с. 202–226).

Зазначені зауваження не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційного дослідження, а можуть бути враховані авторкою у подальшій науковій роботі.

Дотримання принципів академічної доброчесності. Дисертаційне дослідження Протопопової Наталії Андріївни на тему «Формування механізму захисту соціально-економічних систем країни» є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею. Під час розгляду матеріалів дисертації та публікацій автора фактів порушень академічної доброчесності не виявлено. Зокрема, в ній не

виявлено текстових запозичень, використання ідей, наукових матеріалів і результатів наукової діяльності інших авторів без посилання на джерела та інших випадків порушення академічної доброчесності.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.
Дисертація Протопопової Наталії Андріївни на тему: «Формування механізму захисту соціально-економічних систем країни», подана на здобуття ступеня доктора філософії, є завершеною науковою працею, виконаною особисто здобувачем на належному науково-теоретичному рівні. Її структурні елементи скомпоновано логічно, а положення викладено науковою мовою, лаконічно та професійно грамотно.

У роботі досягнуто поставленої мети та виконано задекларовані у вступі завдання. У процесі підготовки дисертації автором отримано нові науково обґрунтовані, достовірні та практично значущі теоретико-прикладні результати, які в сукупності становлять внесок у розвиток економічної науки та спрямовані на розв'язання науково-прикладного завдання щодо формування механізму захисту соціально-економічних систем країни. Дисертаційну роботу виконано й оформлено відповідно до встановлених вимог, що висуваються до такого виду наукових праць.

Основні положення дослідження відображено в опублікованих працях. За своїм змістом дослідження відповідає спеціальності 051 «Економіка» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки», а також вимогам чинних нормативних документів щодо підготовки, оформлення та захисту дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

Отже, Протопопова Наталія Андріївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 051 «Економіка» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
проректор з науково-педагогічної діяльності
приватного закладу вищої освіти
«Східноєвропейський університет
імені Рауфа Аблязова»

Олексій ГУЦАЛЮК